

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди
Жешувський університет (Польща)
Педагогічний інститут Чендуського університету (КНР)**

Матеріали

II міжнародної науково-практичної конференції

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ВИЩОЇ І СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

11 квітня 2017 року

**Харків
ХНПУ
2017**

УДК 159.9:37.015.31

БІОГРАФІЧНИЙ МЕТОД У ДОСЛІДЖЕННІ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ**О. Є. Малихіна, м. Харків**

Тези присвячена особливостям використання біографічного методу при вивченні життєвого шляху творчої особистості. Розглядаються історія виникнення біографічного методу та основні підходи до біографічних досліджень у психології. Розкриваються особливості, переваги та недоліки методу, окреслено деякі принципи біографічного дослідження закономірностей розвитку та становлення творчої особистості.

Ключові слова: біографічний метод, життєвий шлях, творчі здібності, творча особистість, психобіографія, принципи біографічного дослідження.

The article depicts the peculiarities of use of the biographical method in the study of creative personality's way of life. The history of emergence of the biographical method and the main approaches to the biographical researches in psychology have been revealed. The peculiarities, advantages and disadvantages of the method have been characterized. Some principles of the biographical method in the study of patterns of creative personality's development have been outlined.

Key words: biographical method, way of life, creative abilities, creative personality, psychobiography, principles of biographical method.

Сучасне суспільство, що характеризується стрімкими змінами у технічній, соціальній та гуманітарній сферах, висуває нові, підвищені вимоги до творчого потенціалу особистості. У зв'язку з цим у психологічній науці особливої актуальності набувають біографічні дослідження, спрямовані на вивчення життєвого шляху людей, які вже досягли певних успіхів у науковій, або мистецькій діяльності, що надають можливості виявити деякі закономірності в розвитку та становленні творчої особистості.

Біографічний метод у психології – це спосіб дослідження життєвого шляху особистості. Його використання передбачає отримання інформації за допомогою автобіографічних методик (опитувальники, інтерв'ю, тести, спонтанні або провоковані автобіографії), свідчення очевидців (спогади близьких людей та сучасників), вивчення продуктів діяльності (контент-аналіз щоденників, листів). Біографічний метод виникає в історичних науках, в межах джерелознавства, що розробляє прийоми наукового аналізу джерел, включаючи біографічні документи, але зараз використовується багатьма науками. Так, у психології біографічний метод вперше був використаний наприкінці XVIII ст. Д. Тідеманом у дослідженні душевних здібностей дитини і до початку XX століття не отримав серйозного методологічного обґрунтування, оскільки не надавалося значення таким характеристикам, як репрезентативність, надійність та валідність. Науковою розробкою методу займалася Ш. Бюлер, яка виконала перше комплексне біографічне дослідження, що охоплює всі вікові етапи та сфери життя людини. У вітчизняній психології до біографічного методу вперше звернувся М. О. Рибніков, підкреслюючи його суттєву роль у розумінні загального потенціалу особистості.

У психології, спираючись на погляди В. Климчука та Я. Мойсієнко [2], Г. Ю. Мошкової [5], можна виокремити три підходи до біографічних досліджень.

Перший підхід характеризується тим, що біографічний метод виступає як принцип аналізу особистості. Він ґрунтується на уявленні про те, що особистість є продуктом історії свого життя. В межах даного підходу можна виокремити дві групи досліджень: перша реалізована у психоаналізі, в якому особистість розглядається як результат психологічно значимих подій, що відбувалися у дитинстві (З. Фройд, Е. Еріксон). Наслідком їх досліджень є виникнення такого напрямку як психобіографія - аналіз біографії та особистості у жанрі життєпису, в якому приділяється особливі уваги психологічним факторам життя та творчості конкретних осіб. У другій групі досліджень (Б. Г. Ананьєв, О. Ю. Коржова, Н. А. Логінова) особистість розглядається не тільки як продукт своєї біографії, але і як її суб'єкт, активний творець.

В межах другого підходу біографічний метод розглядається як техніка дослідження, що передбачає використання біографічних матеріалів для різноманітних цілей: збір феноменологічних даних, вивчення розумового життя дорослих, складання різних типологій, ілюстрування теоретичних положень психології тощо. У такому розумінні біографічний метод наближується до просопографії – методу створення колективних біографій. Даний підхід представлений дослідженнями І. І. Дорожко, В. Л. Дранкова, О. І. Кульчицької, В. О. Моляко та інших.

У третьому підході біографічний метод виступає в якості джерела інформації про психологічні особливості та передбачає отримання потрібних даних з наявних біографічних довідників. Використання такого роду досліджень обумовлено необхідністю отримати статистичні дані, виявити закономірності. Даний підхід реалізований у працях М. М. Зошенко, К. Кокс і Л. Термена, М. Я. Перна та інших.

Аналіз психологічних досліджень Н. А. Грищенко [1], Н. А. Логінової [3] дозволяє сформулювати особливості даного методу:

- Зв'язок з історичними науками. Біографічний метод є історичним за походженням, оскільки він запозичений з історичних наук, та за змістом через зверненість до минулого, опосередкованість джерелами, прагнення до повноти реконструювання минулого. Основною одиницею біографічного аналізу як і у історичних науках, так і у психології є подія.

- Зв'язок із генетичними методами. Біографічне дослідження через ретроспективність наближується до лонгітюдного (розподіленого у часі) та в деяких випадках може його замінювати.

- «Природний» характер - факти життєвого шляху не можна відтворити у лабораторних умовах, їх можна тільки реконструювати. Біограф не втручається у хід подій, а розглядає біографічні факти в якості життєвих показників особистісних структур.

- Синтетичний, описовий характер методу. Біографічний метод, оперуючи подіями, вчинками, обставинами, спрямований на цілісне вивчення індивідуальності конкретної особистості.

- Високий рівень суб'єктивності. У щоденниках, мемуарах, листах найчастіше відображені глибоко особисті переживання людини, інтерпретація яких залежить від особливостей особистості дослідника.

Суттєвою перевагою біографічного методу є його синтетичний характер, оскільки людина розглядається як особистість і як суб'єкт діяльності, а недоліками - трудомісткість, описовість, суб'єктивні перекручення, неможливість, або обмеженість застосування кількісних методів аналізу даних.

Важливим аспектом застосування біографічних досліджень у вивченні творчої особистості є наявність методологічних принципів побудови системи біографії. Деякі принципи аналізу творчої особистості, що враховують вивчення «внутрішніх» здібностей та факторів «зовнішньої» біографії – оточення, особливостей виховання, навчання, запропоновані В. О. Моляко [4]: передумовою вивчення видатної особистості є констатація її обдарованості, виражена у наявності значних творів в тій чи іншій сфері діяльності; виявлення у житті творчої особистості важливих та значущих періодів та подальше встановлення зв'язків між ними та результатами діяльності; вивчення умов мікро- та макросередовища творчої особистості та визначення їх впливу на творчу діяльність; визначення творчого «кредо» (плани, стратегії) науковця, митця як результат його мислительних пошуків, моральної та естетичної оцінки світу, оточення - того, що можна вважати стратегією творчості в цілому, незалежно від того, наскільки усвідомлював її сам творець і наскільки вона була очевидною для інших; вивчення індивідуального стилю творчої діяльності – його джерел, розвитку, форм та особливостей прояву, реагування на різноманітні ускладнюючі умови, бар'єри, перешкоди, що впливають на розвиток задуму; встановлення впливу творчості досліджуваної людини на оточення (на певну сферу творчості, культуру, сучасників та нащадків тощо).

Таким чином, біографічний метод як спосіб реконструювання життєвого шляху творчої особистості дає можливість наблизитися до розуміння закономірностей та механізмів формування творчої індивідуальності.

Список використаних джерел

1. Грищенко Н. А. Исследование личности биографическим методом / Н. А. Грищенко // Практикум по общей, экспериментальной и прикладной психологии. Под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева - СПб.: Питер. - 2003. – С. 324-326.
2. Климчук В., Мойсієнко Я. Життєвий шлях творчої особистості: принципи біографічного дослідження / В. Климчук, Я. Мойсієнко // Соціальна психологія. – 2007. - №6. – С.32-44.
3. Логинова Н. А. Биографический метод в свете идей Б. Г. Ананьева / Н. А. Логинова // Вопросы психологии. – 1986. – №5. - С. 104-112.
4. Моляко В. О. Творчість і особистість / В. О. Моляко // Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. – Житомир: Вид-во Рута, 2006. – С. 259-269.
5. Мошкова Г. Ю. Биографический метод и проблема психологии личности ученого / Г. Ю. Мошкова // Вопросы психологии. – 1994. – №2. – С. 131-142.